

εἶναι μόνον ἀνάπτυξις καὶ εἶδος αὐξήσεως... Εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν τὴν διατήρησιν οὐχὶ μόνον τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ζόφου καὶ τῆς ὁργανικῆς μηχανῆς αὐτοῦ, εἰ καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν χονδροειδῶν μερῶν περιστέλλει αὐτὸν εἰς σμικρότητα ἥτις δὲν διαφεύγει ὀλιγότερον τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις, ἢ ὅσον διαφεύγει ἡ σμικρότης ἐν ᾧ εὑρίσκετο πρὸν ἡ τοῦτο γεννηθῆ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πρώτη γέννησις οὐδὲ παντελῶς νέα γέννησις τοῦ ζόφου, ἐκ τούτου ἔπειται ὅτι οὐδὲ τελικὴ ἔξαρσις θάλασσας οὔτε ὑπάρχῃ, οὐδὲ παντελὴς θάνατος αὐτοῦ κατὰ τὴν αὐστηρὰν μεταφυσικὴν ἔννοιαν καὶ ὅτι ἐπομένως ἀπὸ τῆς μετεμψυχῶσεως, ὑπάρχει μόνον μεταμόρφωσις τοῦ αὐτοῦ ζόφου, κατὰ τὸν διάφορον τρόπον καὶ ὅν φαίνονται τὰ ὄργανα ἦτοι κατὰ τὴν μεγαλύτεραν ἡμιοργούσαν ἀνάπτυξιν αὐτῶν». (Système nouveau 6, 7). Κατὰ ταῦτα δὲν ὑπάρχει διαφορὰ φύσεως τῶν ὄργανων καὶ ἀνοργάνων οὐσιῶν. «Ἐν μὲν ταῖς ὄργανικας οὐσίαις τὰ κέντρα δυνάμεως καὶ αὐθορμήσιας εἶναι μᾶλλον ἔκδηλα, ἐν δὲ ταῖς ἀνοργάνοις ἥττον ἔκδηλα. Άλλὰ συμφάνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ουρανοῦ καὶ ἡ νatura non facit saltus δὲν δυνάμεθα νὰ χαράξωμεν δῆμα μεταξὺ ζῶντος καὶ μὴ ζῶντος. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὸ μὴ ζῶν ἔχει καὶ αὐτὸν ζωτικότητά τινα, ἥτις οὐδέποτε ἐκλείπει παντελῶς διότι τότε θὰ ἐστερεῶτο πάνης οὐσιαστικῆς πραγματικότητος. Εἴδομεν ἀντιτέρῳ ὅτι ἡ ζωτικὴ δύναμις ὡς στοιχεῖον ἀνδρὸν συντρομένη εἰς τὸ οὐρανόν ἢ κέντρον ἀνευ ἐκτάσεως γίνεται ἡ μεταφυσικὴ ἀρχὴ τῆς πραγματικότητος. »Επειδὴ δὲ ἡ φύσις τούτων τῶν ἐπὶ μέρους κέντρων ἢ ἀτομικῶν οὐσιῶν ἔγκειται, ὡς εἴδομεν, ἐν τῇ ζωτικῇ δύναμει, δρεῖλομεν νὰ νοήσωμεν ταύτας τὰς ἀτομικὰς οὐσίας ὡς τὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ψυχήν. «Je trouvai que leur nature consiste dans la force, et que de cela s'ensuit quelque chose d'analogique au sentiment et à l'appétit; et qu'ainsi il fallait les concevoir à l'imitation de la notion que nous avons des âmes». (Système nouveau 3.). «Η ὕλη ἔχει κατὸ οὐσίαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ἀλλὰ κατὸ ἐμὲ τοῦτο πρέπει νὰ νοηθῇ μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ὕλῃ ψυχαί, αἵτινες εἶναι ἀδιαίρετοι καὶ ἀφθαρτοί». (Ἐπιστ. πρὸς Burnet, 1704). Καὶ ἐνταῦθα εἰσερχόμεθα εἰς τὴν μεταφυσικήν. Τῷ δὲντι ἡ φυσικὴ εἶναι μὲν ἱκανὴ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς ἡμῖν ποίας φύσεως εἶναι αἱ οὐσίαι αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βιάζει τῶν φαινομένων τοῦ ὄλικοῦ κόσμου, δὲν δύναται δ' ὅμιλος νὰ παράσῃ εἰς ἡμῖν ἀμεσον καὶ σαφῆ γνῶσιν τῶν οὐσιῶν τούτων διότι ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῇ ὕλῃ ζωτικὴ δύναμις ἣν ἔχεταῖς ἡ φυσικὴ εἶναι συγκεχυμένη καὶ σκοτεινὴ ἔκδήλωσις τούτων τῶν οὐσιῶν. «Ινα δὲ ἔξηγήσωμεν τὸ φυγε-

χυμένον διὰ τοῦ σαφοῦς πρέπει νὰ καταλίπωμεν τὴν παρατήρησιν τῶν ὄντων δυνάμεων καὶ νὰ στραφῶμεν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰς πνευματικὰς οὖσίας αἵτινες δύνανται νὰ εἶναι ἐν ἡμῖν ἀμεσον ἀντικείμενον εὑκρινοῦς γνώσεως. "Οὐεν ἡ φυσικὴ παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τὴν μεταφυσικήν. «Si nous y prenons bien garde, les corps ne nous fournissent pas par le moyen des sens, une idée aussi claire et aussi distincte de la puissance active que celle que nous en avons par les réflexions que nous faisons sur les opérations de notre esprit». Οὗτος, εἰ καὶ πάντοτε πρέπει νὰ δεχόμεθα ὅτι ὑπάρχει ἐντὸς τῶν σωμάτων ἐνεργὸς δύναμις, «cependant, je suis toujours d'accord... quo la plus claire idée de la puissance active nous vient de l'esprit». (Νouveaux Essais, Livre II, chap. 21, §§ 4, 5). Καὶ ἐνταῦθα ἔρχονται εἰς βοήθειαν αἱ ψυχολογικαὶ παρατηρήσεις τοῦ Leibniz. "Ο, τι ἐν τοῖς ἄλλοις ὁργανικοῖς εἶναι ἡ ἐντελέχεια ἀρχῆς ζωῆς καὶ ὁργανώσεως εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἔγω, ἡ συνείδησις, ὡς ἀρχῆς ἐνεργείας ἥτις ἐνδοθεν δεσπόζει καὶ κατευθύνει πληθὺν αἰσθημάτων, ἴδεσιν, βουλήσεων. Ἐν τούτῳ τῷ «ἔγῳ» οὕτινος ἔχομεν ἀμεσον γνῶσιν συλλαμβάνομεν ἀπ' εὐθείας τὸ δν, ὅπερ ἐν τοῖς ἄλλοις δυνάμεις νὰ συμπεριάνωμεν μόνον δι' ἐμμέσου δδοῦ· διότι πῶς θὰ εἴχομεν ἔννοιαν τοῦ δντος, ἐὰν δὲν εἴχομεν τὴν συνείδησιν τοῦ ἐν ἡμῖν ὑπάρχοντος δντος, τῆς ἡμετέρας ἀτομικῆς καὶ ἐνεργοῦ πραγματικότητος, ἥτις ἐμπένει ἐν τῇ διηγενεῖ διῆ τοῦ ψυχικοῦ περιεχομένου; Τὸ ἔγῳ δὲ τοῦτο ἐμφανίζεται ὡς ἐνιαῖον μετὰ διτῆς ἐνεργείας, παραστατικῆς καὶ ὀρεκτικῆς, ἥτοι παράγει παραστάσεις καὶ προκαλεῖ τὴν μετάβασιν ἀπὸ παραστάσεως εἰς παράστασιν. Λιὸν τῆς παραστάσεως⁽¹⁾ δηλονότι σχηματίζομεν ἐσωτερικὴν εἰκόνα τοῦ ἐκτὸς ἡμῖν ὑπάρχοντος· διὰ δὲ τῆς ὀρέξεως τείνομεν εἰς τὸ νὰ μεταβάλωμεν τὰς ἡμετέρας παραστάσεις ἥτοι εἰς τὸ νὰ μεταβῶμεν ἀπό τινος ψυχικῆς καταστάσεως

(1) 'Πι παράστασις ἡ ἀντίληψις εἶναι ἡ ἀρχικὴ πρᾶξις τῆς ψυχῆς, ἥτις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔξηγηθῇ πατὰ τρόπον μηχανικὸν καὶ ὄλικόν. «Εἶναι ἀνάγκη νὰ δηιλογήσωμεν ὅτι ἡ ἀντίληψις καὶ ἕκεīνο ὅπερ ἔξαρτᾶται ἐξ αὐτῆς εἶναι ἀνεξήγητος διὰ μηχανικῶν λόγων ἥτοι διὰ σχημάτων καὶ κινήσεων. "Ἄς φαντασθῇ τις ὅτι ὑπάρχει μηχανή οὕτῳ κατεπικευμένη ὥστε νὰ παράγῃ σκέψιν, αἰσθημα, ἀντίληψιν καὶ ὃς νοήσῃ αὐτήν, διατηρουμένων τῶν αὐτῶν ἀναλογιῶν τῶν μεγάλην, ὥστε νὰ δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν ὡς εἰς μύλον. Τούτου τεθέντος, ἐπιπεκτόμενος τὸ ἐπωτερικὸν αὐτῆς δὲν θὰ εἴη ἡ τεμάχια ἀτινα-ώθησηνται ἀμοιβιστώς οὐδέποτε δέ τι δι' οδὸν νὰ δύναται νὰ ἔξηγήσῃ ἀντίληψίν τινα. Οὗτο πρέπει νὰ ζητήσῃ τις τὴν ἀντίληψιν ἐν τῇ ἀπλῇ οὐσίᾳ οὐχ δὲ ἐν τῷ συνθέτῳ ἢ ἐν τῇ μηχανῇ» (Monad. 17).

εἰς ἄλλην⁽¹⁾. Ἐπειδὴ δὲ οὐ ψυχὴ δὲν δύναται νὰ δέχηται ἔξωτερικὰς ἐπιδράσεις, ὅφελει νὰ ἀντλῇ πάσας τὰς παραστάσεις ἐκ τοῦ βάθους αὐτῆς, ἐν ᾧ αἱ αἰτερνοὶ αὖται ἐνυπάρχουσιν. Ἐπομένως οὐ τοιαύτη μεταβολὴ ὅφελει νὰ γίνηται κατά τινα ἴδιον ἐσωτερικὸν νόμον· δὸς δὲ νόμος οὗτος τῆς τάξεως οὐ τῆς διαδοχῆς τῶν παραστάσεων ἀποτελεῖ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀτομικότητα ἐκάστης ψυχῆς. «Ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν τῆς δημιουργηθείσης οὐσίας νὰ ἀλλάσσῃ συνεχῶς κατὰ ὁρισμένην τάξιν, οἵτις ὅδηγει αὐτὴν αὐθιορμήτως διὰ πασῶν τῶν καταστάσεων αἵτινες ἐπιχένονται εἰς αὐτήν. Καὶ οὐ νόμος οὗτος τῆς τάξεως ἀποτελεῖ τὴν ἀτομικότητα ἐκάστης οὐσίας». (Gerh. II, 136· IV, 518). Οὕτως ἐκάστη ψυχὴ κατάστασις εἶναι φυσικὴ ἀκολουθία τῆς προηγουμένης καταστάσεως, καὶ ἔχει καὶ αὐτὴ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἐπομένην κατάστασιν· ὅπερ τὸ παρὸν εἶναι ἐπακολούθημα τοῦ παρελθόντος καὶ αὐτὸν πάλιν ἔγκυρον τὸ μέλλον «Io présent est issu du passé et gros de l'avenir». «Οστις δὲ θὰ εἴχε λίαν δεῦ βλέψια, θὰ ηδύνατο, ἐκ τῆς παρατηρήσεως καταστάσεώς τινος τῆς ψυχῆς, νὰ παραγάγῃ ὅλον τὸ παρελθόν καὶ νὰ προΐδῃ καὶ ὅλον τὸ μέλλον αὐτῆς· μάλιστα ἔνεκα τῆς συνδέσεως ταύτης τῆς ψυχῆς πρὸς πάσις τὰς ἄλλας, θὰ ηδύνατο νὰ ἴδῃ ἐν αὐτῇ διλόκληρον τὸ σύμπαν ἐν διῃ τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ. Ἐπομένως πᾶσα ψυχὴ εἶναι «ζῶν κάτοπτρον τοῦ σύμπαντος»· αὕτη εἶναι τι ἔμμονον διμοίος πρὸς κάτοπτρον, ὅπερ ἀντανακλᾷ πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἀντικείμενα ἄλλα» εἶναι ὑπό τινα ἔννοιαν καὶ λίαν μεταβλητή, διὰ τὸ ἀδιαλείπτως νέον καὶ ποικίλον περιεχόμενον ὅπερ ἐν αὐτῇ ἔγκατοπτρίζεται. Ἡ δὲ διαρορὰ δύο ψυχῶν ἔγκειται ἐν τούτῳ ὅτι ἐκάστη ἀντανακλᾷ ἀπὸ ίδιας αὐτῆς ἀπόψεως τὸ αὐτὸν σύμπαν· καὶ αἱ δύο αὗται προοπτικαὶ διαφέρουσιν, ὡς διαφέρουσιν αἱ προοπτικαὶ τῆς αὐτῆς πάλεως θεωρουμένης ἀπὸ δύο διαφόρων σημείων. Οὕτως αἱ προοπτικαὶ τοῦ σύμπαντος εἶναι ἀπειροι, ὡς ἀπειροι εἶναι καὶ αἱ ψυχαί, χωρὶς ποτε νὰ ὑπάρξῃ σημεῖον διατομῆς τῆς μιᾶς μετὰ τῆς ἄλλης, ἐπειδὴ ἐκάστη ψυχὴ εἶναι παντελῶς ἀποικλεισμένη ἐν ἑαυτῇ καὶ δὲν ἔχει παράθυρα, ἵνα δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου. Πᾶσα ψυχὴ διατηρεῖ τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς, ἀλλὰ παριστῶσα τὸ

(1) Ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς, ὡς οὐ τοῦ ἀτόμου, εἶναι κατάστασις μεταβολῆς, τάσις τις: τὸ ἀτομον τείνει νὰ μεταβάλῃ θέσιν, οὐ ψυχὴ νὰ μεταβάλῃ σκέψιν . . . Ἀλλὰ τὸ ἀτομον οὐδὲν ἔχει ὅπερ νὰ παράγῃ ποικιλίαν ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὑποτίθεται ὅτι τὰ μέρη αὐτοῦ δὲν ἀλλάσσουσι τὰς σχέσεις αὐτῶν ἐνῷ η ψυχή, εἰ καὶ ἀδιαλείπτως, περιέχει ἐν ἑαυτῇ σύνθετον τινα τάσιν, οἵτις πληθὺν σκέψεων, ὃν ἐκάστη τείνει εἰς ίδιαν μεταβολήν». (Réplique aux Réflexions de Bayle).

σύμπαν γίνεται ή βάσις ίδεατης τινος καθολικότητος. Υπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ή ψυχὴ εἶναι πεπερασμένη καὶ ἀπειρος, μία καὶ πολλαπλῆ, εἶναι ἀπλῆ, δὲλλὰ συνενοῖ εἰς ἕαυτὴν τὸ σύνθετον⁽¹⁾. Εἶναι εὔκολον νὰ παρατηρήσῃ τις ἐνταῦθα τὴν ἐπίδρασιν τῆς τόσον κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν διαδεδομένης διδασκαλίας περὶ μικρούσμου, ὡς καὶ τοῦ μυστικισμοῦ ἐπὶ ταύτην διδασκαλίαν περὶ ψυχῆς ὡς κόσμου ἀποκεκλεισμένου καὶ ἀπομεμονωμένου ἀπὸ παντὸς ἀλλού πλὴν τοῦ Θεοῦ, μεινόντος μόνον αὕτη διατελεῖ εἰς ἐπικοινωνίαν (ὡς ἔὰν μόνον δ Θεὸς καὶ η ψυχὴ ὑπῆρχον)⁽²⁾. Δὲν πρέπει δὲ δμως νὰ λησμονῶμεν δτι τὸ περιεχόμενον τοῦ μυστικισμοῦ δ Leibniz ἐπεξειργάσθη ὁρθολογικῶς βαθύτατα, καὶ ἐν τούτῳ κινδύνεις ἔγκειται ή πρωτοτυπία τοῦ φιλοσόφου. Η ίδεα τῆς συνδέσεως, λέγει δ Gueroult⁽³⁾, πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τῆς φύσεως καὶ πασῶν τῶν ἀντιλήψεων τῆς νοήσεως εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ Ἐγὼ «ἐν φ τὸ πᾶν εὑρίσκεται καὶ ἔκτὸς αὐτοῦ οὐδὲν ὑπάρχει»⁽⁴⁾, παροῦσα ἀπὸ ἀρχῆς ἐν τῷ βάθει τοῦ γερμανικοῦ ίδανισμοῦ, εὗρε παρὰ τῷ Leibniz τὴν φιλοσοφικὴν μορφὴν αὕτης ἐν τῇ ἔννοιᾳ τῆς ἀτομικῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς. Ἐν ταύτῃ τὸ ἐγώ, ὡς τοιοῦτον, ὑψωθεὶς εἰς τὸ Ἀπόλυτον βλέπει χωρὶς νὰ ἔξελθῃ ἐξ ἕαυτοῦ νὰ ἀντανακλᾶται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ, μᾶλλον ή τοτεινῶς, ἀλλ ἀνελλιπῶς, ή διάτης τοῦ ἀρμονικῶς διωργανωμένου σύμπαντος κατὰ τὰς ἀπειρούς λεπτομερείας αὐτοῦ. Η ἔννοια τῆς παράστασεως ήτις ίδανται τὸν κόσμον καὶ συγκεντροῦ αὐτὸν εἰς τὴν ζῶσαν ἐνδητὰ τῆς συνειδήσεως εἶναι ή βάσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Leibniz. Η παράστασις δὲν δ Leibniz ἀποδίδει εἰς πάντα τὰ ὅντα γίνεται ἔξηγητικὸς κανὸν τοῦ σύμπαντος. Άλλ εἶναι διναίδην νὰ ἀποδοθῇ παράστασις καὶ εἰς ὅντα κατώτερα τοῦ ἀνθρώπου; Κιτὺ τὸν διπαδοὺς τοῦ Καρτε-

(1) Η ἀντίληψις εἶναι «representatio externi in interno, compositi in simplice, multitudinis in unitate». (Ἐπιστ. πρὸς Wagner. G. VII, 529).

(2) «Ἐν αὐτηρῷ ἔννοιᾳ τῆς μεταφυσικῆς ἀληθείας, οὐδεμία ἐξωτερικὴ αἰτία ἐπιδρᾷ ἐφ' ήμᾶς, ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ Θεοῦ οὗτος μόνον ἐπικοινωνεῖ ἀπὸ εὐθείας μεθ' ήμῶν ἐνεκα τῆς ήμετέρας διηγεκοῦς ἐξαρτήσεως. Ἐκ τούτου ἐπεταί δτι οὐδὲν ἄλλο ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον ὑπάρχει δπερ ἔγγιζει τὴν ήμετέραν ψυχὴν καὶ παράγει ἀμέσως τὴν ήμετέραν παράστασιν... Οὐτεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν δτι δ Θεὸς εἶναι τὸ μόνον ἀμεσον ἀντικείμενον ἔκτὸς ήμῶν, καὶ δτι δι τοῦ αὐτοῦ βλέπομεν πάντα τὰ πράγματα... Ο Θεὸς εἶναι δ ήλιος καὶ τὸ φῶς τῶν ψυχῶν, lumen illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum». (Discours de Métaphysique, 28).

(3) L' évolution et la structure de la doctrine de la science chez Fichte, Paris, 1930.

(4) Meister Eckehardt, Schriften in Predigten. Büchner, Leipzig 1919, I σελ. 41.

σίου οὐχέ διότι ἡ συνείδησις εἶναι προσὸν ἴδιαζον τοῦ ἀνθρώπου· τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά εἶναι κατ' αὐτοὺς ἀπλαῖ μηχαναῖ, αὐτόματα. Κατὰ τὸν Leibniz οἱ δπαδοὶ τοῦ Καρτεσίου συγχέουσι δύο ἔννοίας αἵτινες πρέπει σαφῶς νὰ διακρίνωνται: τὴν κατάληψιν (appreception) καὶ τὴν ἀντίληψιν perception. Καὶ ἡ μὲν κατάληψις, ἢν μόνον ὁ ἀνθρώπος κέκτηται, εἶναι ἡ ἵκανότης δι' ἣς οὗτος ἔχει συνείδησιν τῶν ἴδιων αὐτοῦ ἀντιλήψεων, ἥτοι ἀναφέρει ταύτας δι^o ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως πρὸς τὸ ἀντιλαμβανόμενον ἔγώ. ^{II} Δὲ ἀντίληψις εἶναι τι ἀπλούστερον εἶναι ἀπλῆ ἵκανότης τοῦ ἐκφράζειν ἐν ἑαυτῇ ἄλλο τι ἢ τοῦ ἔγκατοντείται ἐσωτερικῶς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον. ³ Εἰδὼν δὲ νοήσωμεν οὕτω τὴν ἀντίληψιν δινάμειαν νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὴν καὶ εἰς ὅντα κατόπερ τοῦ ἀνθρώπου διότι ἔχομεν λόγον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβαῖα συμπαθεία καὶ διατεταγμένη ἀναφορὰ τῶν δημιουργημάτων πρὸς ἄλληλα (⁴). ⁴ Λλλ' ὑπὸ τῶν ἔννοιαν δινάμεια νὰ εἴπωμεν ὅτι παριστῶμεν τὸ σύμπαν; Εἶναι δινατὸν νὰ παριστῶμεν ἐξ Ἰου σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἀπάντα τὰ μέρη τοῦ σύμπαντος; Οὐχὶ βεβαίως ἄλλ^o ἄλλων μὲν μερῶν ἔχομεν σαρπεστέρας καὶ εὐκρινεστέρας παραστάσεις, ἄλλων δὲ σκοτεινοτέρας καὶ μᾶλλον συγκεχυμένας. Λί τελευταῖαι αὕται ὑπεκρείγουσι τὸ φῶς τῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ περιπλανῶνται ἐντὸς ζώνης ἡμίφωτος καὶ σκιᾶς ἥτοι ἐν τῷ ὑποσυνειδήτῳ καὶ τῷ ἀσυνειδήτῳ. Οὕτω γεννᾶται ἡ θεωρία τῶν ἀνεπαισθήτων ἢ μερῶν ἀντιλήψεων «potites perceptions», αἵτινες κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συνεχείας ἐπεκτείνονται ἀπεριορίστως σχηματίζουσαι οὕτως εὐρυτάτην ἄλλη πέριξ τοῦ φωτεινοῦ πυρῆνος τῶν σαφῶν καὶ εὐκρινῶν παραστάσεων. ⁵ ΙΙ δὲ ὑπαρξίας ἐν ἡμῖν τῶν τοιούτων μερῶν ἢ ἀνεπαισθήτων ἀντιλήψεων ἀγει ἡμῖς εὐκολώτερον εἰς τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀνάλογός τις παραστατική ἵκανότης ὑπάρχει εἰς πάντα τὰ ὅντα, χωρὶς δι^o αὐτὸν νὰ διατρέξωμεν τὸν πληθωρὸν νὰ παραχωρήσωμεν εἰς αὐτὰ συνείδησιν διμοίαν πρὸς τὴν ἡμετέραν. Λινάμεια δηλοντὶ νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ ἐπὶ μέρους κέντρα ζωῆς καὶ ἐνεργείας, αἱ ἀτομικαὶ οὐσίαι, ἀντιδρῶσι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὐτῶν πρὸς τὸ περιβάλλον, ἥτοι ἐκφράζουσιν ἀπὸ τῆς ἴδιας αὐτῶν ἀπόψεως καὶ κατὰ τὴν ἴδιαν αὐτῶν ἵκανότητα τὸ σύμπαν. Προσέκτει δὲ πρὸς σχηματισμὸν ἀκριβοῦς ἔννοίας τῆς ἀτομικῆς οὐσίας χρησιμεύουσι καὶ αἱ περὶ τὴν λογικὴν μελέται τοῦ Leibniz. ⁶ Ατομικὴ οὐσία εἶναι τὸ ὑποκείμενον

(⁴) «Πρῶτην τι ἐκφράζει ἄλλο, ἐάν ὑπάρχῃ σταθερὰ καὶ κανονικὴ σχέσις ἐκείνου διπερ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐκείνου διπερ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ ἄλλου... Λιτη ἡ ἐκφραστις ὑπάρχει πανταχοῦ, ἐπειδὴ ἀπαστατεῖσθαι οὐσίαι συμπαθοῦσιν ἄλληλας καὶ δέχονται ἀνάλογον μεταβολὴν κατὰ τὴν ἔλαχίστην μεταβολὴν ἥτις συμβαίνει ἐν ὅλῳ τῷ σύμπαντι». (Ἐπιστ. πρὸς Αρναύλα).

εἰς ὃ ἀποδίδεται πληθὺς κατηγορημάτων, καὶ ὅπερ εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποδίδεται ὡς κατηγόρημα, καὶ κατηγορήματα, τὸ περιεχόμενον τῆς παραστατικῆς ἐνεργείας τῆς ἀτομικῆς οὐσίας. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι πᾶσα ἀληθῆς κατηγορία ἔχει βάσιν τινὰ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ ἐὰν πρότασίς τις δὲν εἶναι ἡ αὐτή, ἥτοι ἐὰν τὸ κατηγόρημα δὲν περιλαμβάνεται ὅητῶς ἐν τῷ ὑποκειμένῳ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ δυνάμεις οἱ φιλόσοφοι καλοῦσι τοῦτο *in-esse* καὶ λέγουσιν ὅτι τὸ κατηγόρημα εἶναι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ (*Discours de Metaphysique* 8). Οὕτως ἐν πάσῃ ἀληθεῖ καταφατικῇ ἀναγκαίᾳ ἡ ἐνδεχομένη, καθολικῇ ἡ ἀτομικῇ προτάσει ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορήματος περιέχεται κατά τινα τρόπον ἐν τῇ ἔννοιᾳ τοῦ ὑποκειμένου (*praedicatum inest subiecto*)⁽¹⁾. Κατὰ τὸ ιριτήριον *praedicatum inest subiecto* ἡ ἀτομικὴ οὐσία διφεύλει νὰ περιλαμβάνῃ ἐν ἑαυτῇ ὅλην τὴν σειρὰν τῶν κατηγορημάτων αὐτῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ προέρχεται ἐκ τῆς παραστατικῆς ἐνεργείας τῆς ἀτομικῆς οὐσίας περιέχεται ἐν αὐτῇ. Ἐπομένως τὸ παρόν, τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς περιλαμβάνονται ἐν αὐτῇ⁽²⁾. Ἀποδεικνύειν δὲ τὴν ἀληθείαν προτάσεώς τινος εἴτε αὕτη εἶναι ἐκ τῶν ἀναγκαίων ἀληθειῶν εἴτε τῶν ἐνδεχομένων σημαίνει ἔξηγεῖν πῶς τὸ κατηγόρημα ἐνυπάρχει ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἥτοι ἔξηγεῖν τὴν ταυτότητα τοῦ κατηγορήματος καὶ τοῦ ὑποκειμένου. Καὶ ἐὰν ἡ ταυτότης αὐτῶν δὲν εἶναι ἀμέσως φανερά, δυνάμεθα ἀναλύοντες τοὺς δύο ὅρους νὰ φιλάσωμεν εἰς τὴν ταυτότητα αὐτῶν, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰς ἀναγκαίας ἀληθείας (*vérités de raisons*). Ἀλλ’ ἐν ταῖς ἐνδεχομέναις ἀληθείαις (*vérités de fait*), αἵτινες εἶναι προτάσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἀτομικὴν οὐσίαν, δὲν δυνάμεθα διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν δύο ὅρων νὰ φιλάσωμεν εἰς τὴν ταυτότητα τούτων· διότι τοιαύτη ἀνάλυσις εἶναι ὑπερτέρα τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὅν οἱ ὅροι οὗτοι ἀποτελοῦνται εἶναι ἀπειρά· μόνον ὁ Θεὸς δύναται νὰ ἔχῃ ἀναλυτικὴν γνῶσιν ἐκείνου ὅπερ τὸ ἀτομον ἔπραξε, πράττει, καὶ θὰ πράττῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑπάρχεως αὐτοῦ. Διατηρεῖ οὐχ ἡτον

(1) Couturat: *Opuiscules et fragments inédits de Leibniz*, Paris 1903, σελ. 16.

(2) Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Ernst von Hessen-Reinfels ὁ Leibniz λέγει: «La notion individuelle de chaque personne enferme une fois pour toutes ce que lui arrivera à jamais» ὥστε «on y voit les preuves a priori ou raisons de la vérité de chaque événement». Καὶ ἐν *Remarques sur la lettre de Arnauld* ὁ Leibniz παρατηρεῖ: «Disant que la notion individuelle d'Adam enferme tout ce que lui arrivera à jamais, je ne veux dire autre chose, sinon ce que tous les philosophes entendent en *praedicatum inesse subiecto verac propositionis*».

τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ή ἀρχὴν δὲ τὸν σειρὰν τῶν πράξεων τοῦ ἀτόμου εἶναι προεσχηματισμένη καὶ προδιατεταγμένη ἀπ' ἀρχῆς, οἵτοι τὸ μέλλον τοῦ ἀτόμου δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἐν τῷ παρόντι, τὸ δὲ παρόν καὶ τὸ μέλλον ἐν τῷ παρελθόντι. Ἀλλ ἡ τοιαύτη τῆς ἀτομικῆς οὐσίας ἀναλυτικὴ παράστασις, ίντις ἀπαιτεῖται ἡ λογικὴ τοῦ Leibniz, ἀγειρήσιμης εἰς τὸ νὰ δεχθῆται τὰ στοιχεῖα τῆς ἀτομικῆς οὐσίας συνδέονται διὰ γεωμετρικῆς ἀναγκαιότητος, οἵτοι ἀγειρήσιμης τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ τύπου Σπινόζα. Διότι ἐν τοιαύτῃ ἀτομικῇ οὐσίᾳ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ θέσις διὰ τὴν ἔλευθερίαν καὶ τὴν πρόοδον. Ἐπομένως ἡ ἀφαιρούμογη τοῦ κριτηρίου *praedicatum* ἴστοις subjecto εἰς τὴν ἀτομικὴν οὐσίαν, οἵτοι εἰς τὴν φυσήν, βλάπτει τὴν συνθετικὴν καὶ ἐνεργὸν φύσιν αὐτῆς τὸ αὐθόρυμπον καὶ τὸ καινὸν τῆς παραγωγῆς αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα δὲ τοιοῦτος διὰ τῆς λογικῆς καθορισμὸς τῆς ἀτομικῆς οὐσίας τείνει νὰ ἔξουδετερώσῃ τὰ ἐν αὐτῇ δυναμικὰ στοιχεῖα ἀτινα καθιστῶσι ταῦτην ἐνέργειαν αὐθόρυμπον καὶ αὐτόνομον. Η τοιαύτη ἀντινομία προέρχεται ἐκ τῆς τύσεως ήν ἀπ' ἀρχῆς εἶχεν δὲ Leibniz (Πρόβ. Dissertatio de arte combinatoria) καὶ ήτις ἐξακολουθεῖ νὰ διαιραΐνηται καὶ δὲν τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν αὐτοῦ, τοῦ νὰ περιλάβῃ σύμπαν τὸ ἐπιστητόν, δὲν τὴν πραγματικότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἶδεναι, ἐντὸς καθωρισμένων λογικῶν σχημάτων, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ δὲ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ τοῦ ἐνδεχομένου καὶ τοῦ αὐθόρυμπον (¹). Ἀπὸ τὸ 1696 ἡ ἀτο-

(¹) "Ἐνεκα τούτου ἐρμηνευταὶ τινες τῆς φιλοσοφίας τοῦ Leibniz θεωροῦσι τὴν λογικὴν αὐτοῦ ὡς τὸ θεμέλιον ἐφ' οὗ στηρίζεται δὲν τὸ σύστημα, ἐπειδὴ κατ' αὐτοὺς ἐν αὐτῇ ενδισκοῦνται αἱ ἀρχαὶ αἱ διαμορφωσιαι αὐτοῦ. Οὗτος δὲ Russell (La philosophie de Leibniz exposé critique γαλ. μετάφρ. Paris Alcan 1908) λέγει δὲ αἱ λογικαὶ τοῦ Leibniz μελέται παρήγαγον τὴν μεταφυσικὴν αὐτοῦ, ίδιᾳ δὲ ή παρατηρησις τῆς σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορήματος ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀνευ παραθύρων μονάδας αὐτοῦ. Ο δὲ Couturat (La logique de Leibniz, Paris 1901) παρατηρεῖ δὲ ή λογικὴ τοῦ Leibniz εἶναι οὐχὶ μόνον ή καρδία καὶ ή ψυχὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας καὶ ή πηγὴ τῶν ἐφευρέσεων αὐτοῦ. Ἀλλ ἡ μονομερὴς αὕτη ἐκδοχὴ (διότι παραλείπει αὕτη τὸ οὐσιωδέστατον καὶ σπουδαιότατον μέρος τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Leibniz ὅπερ ἀνωτέρῳ ἐξετέσθη καὶ διεργαστικὴ τὴν ἀτομικὴν οὐσίαν ὡς αὐθόρυμπον δυναμικὸν καὶ ἐνεργὸν κέντρον, παράγον ἀδιαλείπτως νέας καταστάσεις καὶ νέας ποικιλίας), ἐπολεμήσῃ ὅπερ πολλῶν ἐρμηνευτῶν ὡς ὑπὸ τοῦ W. Kästle (Die Philosophie des jungen Leibniz, Heidelberg 1908) τοῦ H. Heimsoeth (Die Methode der Erkenntnis bei Descartes und Leibniz 1914) καὶ ἄλλων, οἵτινες συμβοῦσι ἀπέδειξαν δὲ ή λογικὴ τοῦ Leibniz φέρει χαρακτῆρα προπαιδευτικόν, ἐπομένως ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν καὶ δὲ ή μεταφυσικὴ αὐτοῦ οὗτε ὡς πρὸς τὴν ἐκθεσιν οὔτε ὡς πρὸς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα στηρίζεται ἐπὶ τῆς μεθοδολογίας αὐτοῦ.

μική ούσία λαμβάνει ίδιον όνομα, καλεῖται μονάς διὰ τοῦ ὄντος δόγματος τούτου ὁ Leibniz ἡθέλησε νὰ ἔξαρῃ τὸν ἐνιαῖον χαρακτῆρα τῆς ἀτομικῆς ούσίας, ὃν οὗτος ἔθεωρει ὡς τὸν σπουδαιότατον.

Κατὰ τὴν ἐπιχρατοῦσαν γνώμην ἡ μονάς ἔξηνδρέθη ὑπὸ τοῦ Leibniz πρὸς λύσιν τοῦ ἔντελου τοῦ δυϊσμοῦ τοῦ Καρτεσίου, τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως, καὶ τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων οὐσιῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι οὗτος ὁ μόνος καὶ κύριος σκοπὸς τῆς μονάδος.

Ο κύριος σκοπός, λέγει ἡ Del Boca ἐν τῷ δινωτέρῳ μνημονεύθεντι βιβλίῳ, ἵνα διὰ τῆς μονάδος ὁ Leibniz ἐπεδιωξεν, ἵτο νὰ ἔξιμοιώσῃ ὅλον τὸν κόσμον τῆς φυσικῆς πραγματικότητος πρὸς τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων. Λιότι ἡ μηχανικὴ θεωρία ἐδίδασκε τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου διεπομένου ὑπὸ ἥθικῶν νόμων καὶ τοῦ κόσμου τῆς φυσικῆς πραγματικότητος ὡς συμπλέγματος καθαρῶς μηχανικῶν νόμων. Τὸν τελευταῖον τοῦτον κόσμον ὁ Καρτέσιος ὠρίζε μηχανικῶς, ὡς ἐκτασιν, ἀνάγνωρξεν εἰς τὸν Θεόν μόνον τὸ δτι παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν νόμους ἔξασφαλίζοντας τὴν μηχανικὴν λειτουργίαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Καρτέσιος ἐδέχετο δτι ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ παραστήσῃ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα ὡς σύστημα καθαρῶς μηχανικόν, ἀπέκλειε τὴν ἀναζήτησιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῶν φυσικῶν αἰτίων, ἥθικῆς τινος τελολογίας. Οὕτως δὲ κόσμος τῆς μηχανικῆς θεωρίας θεωρούμενος καθ' ἕαυτὸν σκοπός, ἀπετέλει ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἥθικῶν δυνάμεων ἔνενον καὶ παραλελυμένον σῶμα. Ἀλλ' οὐδὲν ἐν τῷ σύμπαντι δύναται οὐδὲ διφέλει νὰ ἐκφεύγῃ ἀπὸ τῶν τάξεων τῆς θείας προνοίας καὶ τῆς θείας σοφίας. Διὰ τοῦτο διὰ τὸν Leibniz ἕστις ἔθετεν ὡς κέντρον καὶ σημεῖον ἀναφορᾶς ὅλης τῆς πραγματικότητος τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων, τὴν πολιτείαν τοῦ Θεοῦ, θεμελιώδης ἀπαίτησις ἵτο νὰ διαλύσῃ τὸ νεκρὸν βάρος τῆς μηχανικῆς πραγματικότητος ἐντὸς τῆς ἡρούσης πνευματικῆς ἐνεργείας, νὰ καταστήσῃ ἐκεῖνο ὅπερ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος παρουσιάζεται ὡς ἔνενον σῶμα, δργανον ζῶν καὶ συμπληρωτικόν, νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν δυϊσμὸν διά τινος καθολικῆς πολιτείας τῶν πνευμάτων, ἐν τῇ καὶ ἡ ὕλη, οὐχὶ πλέον ὡς παθητικὴ ἐκτασις, ἀλλ' ὡς ὑπνῶτον πνεῦμα, νὰ ἔχῃ τὸ ἐνεργόν μέρος αὐτῆς. Καὶ ταύτην τὴν ἀπαίτησιν ὁ Leibniz κατόρθωσε νὰ ικανοποιήσῃ διὰ τῆς θεωρίας τῆς μονάδος. Διὰ τῆς μονάδος ἡ δύναμις ἐκεῖνη ἥτις ἐν τῇ ὕλῃ ἐκδηλοῦται ὡς συνοχὴ καὶ ἀντίστασις παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἔνενον καὶ μυστηριῶδες στοιχεῖον αἵτη μεταβληθεῖσα εἰς παραστατικὴν ἐνέργειαν εἰσέρχεται εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διεπομένας τάξεις καὶ καθίσταται πιστὴ ἐκτελεστῆς τῶν βουλῶν αὐτοῦ. Οὕτως οὐδὲν φαίνεται νὰ διαφεύγῃ

τὴν θείαν πρωτοβουλίαν. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατέρριψεν ὁ Λείbniz νὰ πληρώσῃ τὸ σύμπαν ἀπείρων ἐνεργῶν δυνάμεων, ἀποφεύγων οὕτω τὸν σκόπελον τοῦ μονισμοῦ τοῦ Σπινόζα, συγχρόνως δὲ κατέρριψε νὰ διασώσῃ καὶ τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὸ ὑπερκόσμιον τοῦ Θεοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΞΙΟΣ
